

מאמר טו"ב

התיקון הגדול של הרן אחי אברהם בגלגול יהושע כהן גדול והתנא רבי יהושע

רמ"ע מפאנו: הרן שנשרף בכבשן האש נתגלגל ביהושע כהן גדול שהושלך לכבשן האש וניצל ♦ הקב"ה צירף את מסירות הנפש בפועל של הרן עם מחשבתו הטובה של יהושע כהן גדול ♦ יהושע כהן גדול נתגלגל בתנא רבי יהושע, זהו שאמר לו רבן גמליאל: "מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה" ♦ רבן יוחנן בן זכאי קרא על רבי יהושע: "חוט המשולש לא במהרה ינתק" כנגד ג' גלגולים: הרן בן תרח, יהושע כהן גדול, רבי יהושע בן חנניא.

[א]

הרן נתעבר ביהושע כהן גדול

בספר "גלגולי נשמות" להרמ"ע מפאנו ז"ל [ענינים שקיבל מרבו המקובל האלקי רבי ישראל סרוק זצ"ל, שקיבל מאביהם ורבים של כל המקובלים רבינו האריז"ל], מביא על כך ענין נפלא (סימן מה):

"הרן נתעבר ביהושע כהן גדול, הלא זה אוד מוצל מאש, כי הרן הוא שנמרוד שרפו בכבשן אש, כי אמר אהיה מכת המנצח, וכשראה לאברהם אבינו עליו השלום שלא נשרף, אז נמרוד שרפו להרן, ועתה בא ביהושע כהן גדול והוא תיקונו, ורצה הקב"ה להצילו על שמת בכבשן אש על קידוש השם, לכן עתה הצילו פעם הזאת".

כדי להבין דבריו הקדושים ביתר שאת, נקדים מה שכתוב בדברי הנביא (זכריה ג א): "ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו. ויאמר ה' אל השטן, יגער ה' בך

"וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים" (יא כח). פירש רש"י בשם מדרש אגדה: "על פני תרח אביו, שעל ידי אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש, והרן יושב ואומר בלבו, אם אברם נוצח אני משלו, ואם נמרוד נוצח אני משלו. וכשניצל אברם אמרו לו להרן, משל מי אתה, אמר להם הרן, משל אברהם אני, השליכוהו לכבשן האש ונשרף, וזהו אור כשדים".

נמצינו למדים מזה, כי מסירות נפשו של הרן על קדושת השם היתה רחוקה מלהיות בתכלית השלימות, שהרי מתחילה נסתפק אם למסור נפשו, ואמר בלבו כי אם נמרוד נוצח אני משלו. אולם ידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל (ב"ק לח:): "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה". הנה כי כן ראוי להתבונן, אימתי שילם הקב"ה שכרו של הרן שבסופו של דבר מסר נפשו על קדושת השם.

שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן.

לפי זה מבואר היטב מה שגער הקב"ה בשטן, על שהעיז לקטרג על יהושע כהן גדול שבניו נשאו נשים נכריות ולא מיחה בהם, באמרו: "הלא זה אוד מוצל מאש", כלומר איך אתה בא לקטרג על קדוש זה יהושע כהן גדול שמסר נפשו על קדושת השם. ואם תאמר שסוף כל סוף חטא שלא מיחה בבניו שנשאו נשים נכריות, על כך אמר לו הקב"ה: "הלא זה אוד מוצל מאש", כלומר הלא אתה רואה שכשנזרק לתוך האש נחרכו בגדיו, ורק גופו ניצול משריפה מאוד מוצל מאש, וכל זה כעונש על שלא מיחה בבניו, אם כן כבר קיבל את עונשו ואין לך רשות לקטרג על צדיק זה.

והנה כבר למדנו מדברי הרמ"ע מפאנו, כי יהושע כהן גדול הוא תיקונו של הרן, ולכן הצילו הקב"ה משריפה בזכות שכבר נשרף בגלגול הראשון בכבשן האש של נמרוד. ונראה לפרש כוונתו בזה, כי בסופו של דבר עשה הרן מעשה טוב, שמסר נפשו בפועל על קדושת השם בכבשן האש של נמרוד, אבל מחשבתו היתה שלא לשמה כי חשב שינצל משריפה כאברהם אחיו, ואילו יהושע כהן גדול גלגול הרן תיקן פגם זה על ידי שמחשבתו היתה לשמה, כי היה מוכן ומזומן באמת ובתמים למסור נפשו להישרף בפועל על קדושת השם, ובזכות זה הצילו הקב"ה עתה מכבשן האש אף שהיה ראוי להישרף על שלא מיחה בבניו.

ויש לפרש לפי זה, מה שהשיב הקב"ה לשטן שקיטרג על יהושע כהן גדול, שהיה ראוי להישרף על שלא מיחה בבניו: "הלא זה אוד מוצל מאש", כי אוד מוצל

השטן ויגער ה' כך הבוחר בירושלם, הלא זה אוד מוצל מאש".

ופירש רש"י: "לשטנו, להשטינו על שהיו בניו נשואות נשים עכו"ם כמו שכתב בספר עזרא... יגער ה' כך השטן, יגער הקב"ה כך אתה השטן, וחוזר ואומר ויגער ה' כך הוא הבוחר בירושלים, שלא תנס לפניו לקטרג על הצדיק הזה, הלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש השריפה. הלא זה אוד מוצל מאש, מפורש באגדת חלק (סנהדרין צג). שהושלך עם אחאב בן קוליא וחבירו לאור".

וצריך ביאור מה שהשיב הקב"ה לשטן: "הלא זה אוד מוצל מאש", וכי משום שניצל מן האש שוב אין עליו קטרוג מה שבניו נשאו נשים נכריות. ונראה לבאר ענין זה, על פי המבואר בגמרא (שם), כי אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה שניהם היו נביאי שקר, וכאשר באו לנבוכדנצר כאילו בשליחותו של הקב"ה בנביאות שקר, החליט לבחון אותם כפי שבחן את חנניה מישאל ועזריה על ידי שישליך אותם לכבשן האש לראות אם ינצלו, השיבו לו נביאי השקר, שחנניה מישאל ועזריה זכו להינצל משום שהיו שלשה ואילו אנו רק שנים.

אמר להם נבוכדנצר, שיבחרו להם עוד אחד כדי שיהיו שלשה, החליטו לבחור ביהושע כהן גדול בחשבם שזכותו תגן גם עליהם שינצלו מן האש. מספר הגמרא שנבוכדנצר זרק את שלשתם לתוך כבשן האש, ושני נביאי השקר נשרפו באש כקליות שרופות, ואילו יהושע כהן גדול ניצל מן האש ורק בגדיו נחרכו. שואלת הגמרא: "מאי טעמא איענש", מדוע נענש יהושע כהן גדול שנחרכו בגדיו, "אמר רב פפא,

המצוה, לכן נברא מזה רק הגוף של המלאך בלי הנשמה. לעומת זה אדם שרוצה בכל לבו לקיים מצות צדקה אבל אין לו, הנה יש לו כוונת המצוה לשם שמים אבל חסר לו קיום המעשה בפועל, ונבראת על ידו רק הנשמה של המלאך בלי הגוף.

נמצא כי מהראשון נברא גוף של מלאך ומהשני נבראת הנשמה של המלאך, מה עושה הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו, הוא מצרף את המעשה של אותו שיש לו ואינו רוצה עם המחשבה של אותו שרוצה ואין לו, ומשניהם יחד נוצר מלאך קדוש שלם בתכלית השלימות המורכב מגוף ונשמה.

זהו שאמר רבי פנחס בן יאיר: "ישראל קדושים הם", כלומר כאשר מצרפים את כולם ביחד קדושים הם, ומפרש הטעם כי: "יש רוצה ואין לו", ומזה נברא מלאך שיש לו נשמה בלי גוף, "ויש שיש לו ואינו רוצה", ומזה נברא מלאך שיש לו גוף בלי נשמה, ומצרף הקב"ה את שניהם יחד ונעשה מזה קיום המצוה בשלימות, וממילא גם המלאך שנברא הוא בתכלית השלימות עכדה"ק.

אך לפי זה יש לחקור, מכיון שקיום המצוה בתכלית השלימות הוא רק על ידי שניהם יחד, אם כן מי משניהם זוכה שקיום המצוה יקרא על שמו ויקבל שכר קיום המצוה, האם זה שקיים את המצוה בפועל בלי מחשבה, או זה שקיים את המצוה במחשבה בלי מעשה, או שניהם מקבלים שכר בשותפות שוה בשוה.

[ג]

"מחשבה טובה"

"הקב"ה מצרפה למעשה"

ונראה ללמוד פתרון לחקירה זו מאחיו הקדוש של הרבי ר' זושא הלא

מאש הוא בול עץ שחלק גדול ממנו נשרף באש, ולא ניצל מהאש רק אור אחד מבול העץ. זהו שאמר הקב"ה לשטן, איך אתה מעיז לקטרג על יהושע כהן גדול שהיה ראוי להישרף בכבשן האש, "הלא זה אור מוצל מאש", כלומר הלא חלק ממנו כבר נשרף בכבשן האש של נמרוד בגלגול הראשון בהיותו הרן, אם כן בזכות זה היה ראוי שאציל אותו עתה מכבשן האש של נבוכדנצר בכחינת "אור מוצל מאש", אף שהיה ראוי לעונש על שלא מיחה בבניו.

[כ]

שילוב המעשה הטוב של הרן עם מחשבת יהושע כהן גדול

ונראה לבאר ענין זה ביתר הרחבה, על פי מה שידוע ומפורסם ביאורו הנפלא של הרה"ק הרבי ר' זושא מאניפאלי זי"ע, על מה שאמר רבי פנחס בן יאיר לרבינו הקדוש הטעם שאינו רוצה ליהנות מאחרים (חולין ז:): "ישראל קדושים הן, יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו רוצה". והקשו התוספות (בד"ה ויש) מדוע זה שיש לו ואינו רוצה נקרא קדוש. ותירצו כי מי שאינו רוצה היינו שבכל זאת הוא מזמין אורחים לאכול אצלו מחמת הבושה. אך עדיין צריך להבין מדוע אם כן הוא נקרא קדוש.

אמר על כך הרבי ר' זושא זי"ע, על פי הידוע מדברי חכמינו ז"ל שמכל מצוה נברא מלאך קדוש, והנה כל מלאך מורכב מגוף ונשמה, כי מעצם קיום המעשה של המצוה נברא הגוף של המלאך, ואילו מכוונת ומחשבת המצוה לשמה נבראת הנשמה של המלאך.

מעתה אדם כזה שיש לו כסף ואינו רוצה לתת, אלא שבכל זאת הוא נותן צדקה רק מחמת הבושה, הנה יש לו מעשה המצוה של צדקה אבל חסרה לו כוונת

מחשבה זו אל הפועל, עם המעשה של האדם שקיים המצוה בלי מחשבה, ועל ידי צירוף זה נעשה משניהם מצוה במעשה ובמחשבה בשלימות. וזהו שאמרו חז"ל במתק לשונם: "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה", כלומר הקב"ה מצרף המחשבה של הצדיק עם מעשה המצוה של האדם שעשה בלי מחשבה.

אלא שמדברי ה"נועם אלימלך" אנו למדים עוד, שמכיון ששלימות המצוה נשלמת רק על ידי ה"לשמה" של מחשבת הצדיק, לכן מקבל הצדיק השכר של כל המצוה, כמבואר בלשונו הקדוש: "הקב"ה מצרף את העובדא הזאת למחשבתו של הצדיק", כפי שמפרש מאמרם: "זכה נוטל חלקו וחלק חבירו". הרי לנו תשובה ברורה למה שחקרנו למי מגיע השכר של המצוה, שהרי כפי שלמדנו מה"נועם אלימלך" מי שמקיים כוונת ומחשבת המצוה לשמה, הוא זה שמקבל את השכר של כל המצוה.

[ד]

"מתוך שלא לשמה" בחייו
 "בא לשמה" בגלגול השני

ויש לתת טעם לשבח שהשכר מגיע דוקא לצדיק שמשלים את מחשבת המצוה, על פי הידוע מאמר תיקוני הזוהר (תיקון י"כה:): "ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחת לעילא", כי אהבת ה' ויראת ה' הם בבחינת "תרין גרפיין" - שתי כנפים להעלות התורה והמצוות למעלה. לפי זה כאשר האדם מקיים מצוה במעשה אבל בלי מחשבת לשמה, הרי חסרות שתי הכנפים של אהבה ויראה להעלות המצוה למעלה, אלא שהקב"ה מצרף מחשבת לשמה של הצדיק שמשותקק לקיים המצוה

הוא הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זי"ע, אשר הוא גם כן אומר רעיון קדוש זה של הרבי ר' זושא בתוספת ביאור. והנה לשונו הטהורה ב"נועם אלימלך" (פרשת מצורע ד"ה או יאמר זאת תהיה):

"איתא בגמרא (קידושין מ.) מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, יראה לפרש הלשון 'צירוף' שהיה לו לומר מחשבה למעשה. דהנה המחשבה שאדם מחשב איזה דבר, בודאי אין בה שום פניה כי מי יודע בו, ואם אדם מחשב לעשות מצוה או עסק התורה ולא עשה מחמת איזה אונס, ואדם אחר עוסק בתורה או במצוה רק שמכיון בה איזה פניה, הקב"ה מצרף את העובדא הזאת למחשבתו של הצדיק, והוי כאלו הוא [הצדיק] עושה המעשה ההוא.

ולכך (חגיגה טו.) זכה נוטל חלקו וחלק חבירו, פירוש כנ"ל, אם זכה לטהר את מחשבתו תמיד ומחשב לעשות מצוות, ונתבטלו ממנו מכח איזה סיבה, [הרי הוא] נוטל המצוה של חבירו שעשה במעשה אבל לא במחשבה, ונשלם אחר כך על ידי זה מצוה שלימה".

הרי לנו רעיון קדוש זה של הרבי ר' זושא, כי שלימות המצוות היא רק כשישראל מקיימים מצוות ה' במחשבה ובמעשה לשמה בלי שום פניות, אבל אם אדם מקיים מצוות ה' במעשה בלי מחשבה לשמה כראוי, הרי יש כאן חסרון גדול בשלימות המצוות.

אמנם מכיון שלא ידח ממנו נדח, מצרף הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו המחשבה הקדושה של הצדיק, שחישב לעשות מצוה כזו בשלימות בלתי לה' לבדו, אלא שנאנס ולא עלה בידו להוציא

בבחינת "אוד מוצל מאש", אם כן בכך הרי תיקן הכל אף שלא נשרף בפועל, כי הקב"ה מצרף מעשה השריפה של הרן בכבשן האש של נמרוד, עם מחשבתו הטהורה של יהושע כהן גדול להשרף בכבשן האש של נבוכדנצר, ומשניהם יחד יש כאן מעשה ומחשבה של מסירות נפש בכבשן האש, שהשכר על כך מגיע ליהושע כהן גדול שהשלים את מחשבת המצוה.

יומתק ללמוד מכאן מושג חדש בפירושו המאמר (פסחים נ:): "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". כי אפילו אם בגלגול זה לא יזכה לעסוק בתורה ומצוות לשמה, הנה מכיון שלא ידח ממנו נדח הרי "שמתוך שלא לשמה בא לשמה", כלומר שיתגלגל ויבוא שנית בעולם הזה לעסוק בתורה ומצוות לשמן, כפי שקרה להרן אחי אברהם שמסר נפשו על קדושת השם שלא לשמה, אבל זכה להתגלגל שנית בגלגול יהושע כהן גדול שתיקן את הרן, בכך שמסר נפשו במחשבתו על קדושת השם לשם שמים בלי שום פניות.

[ה]

"יגער ה' בך הבוחר בירושלים"

על פי האמור יתכן לומר פרפרת בפירושו הכתוב: "ויאמר ה' אל השטן, יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים, הלוא זה אוד מוצל מאש". ונתייגעו המפרשים לפרש מה שאמר הקב"ה לשטן: "יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים", איך מתקשר מה שהקב"ה בוחר בירושלים עם מה שגער הקב"ה בשטן. ונראה לפרש ענין זה, על פי מה שמצינו במדרש (ב"ר נו י) טעם נפלא, על

באהבת ה' ויראת ה', ועל ידי זה עולה המצוה למעלה לרצון לפני ה', לכן ראוי שהצדיק יקבל השכר של המצוה שהרי רק על ידו עלתה למעלה.

על פי האמור מוסיף ה"נועם אלימלך" (שם) לפרש מאמר חז"ל (פסחים נ:): "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה". כלומר אל יאמר האדם איזו תועלת יש בקיום המצוות שלא לשמה, כי באמת יש בזה תועלת גדולה מכיון שהקב"ה לוקח מעשה המצוה שנעשתה שלא לשמה, ומביאו לצרפו למחשבה של הצדיק שמשתוקק לעבוד את ה' לשמה בלתי לה' לבדו. וזהו שאמרו: "שמתוך שלא לשמה בא לשמה" - "בא" דייקא, שהקב"ה מביא את "שלא לשמה" של אדם זה ומצרפו עם ה"לשמה" של הצדיק.

אמור מעתה יתבאר היטב קישור הפסוקים: "ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה'", אותו מלאך ה' בגוף ונשמה נוצר בשלימות, ממה שצירף הקב"ה המעשה הטוב של הרן שמסר נפשו בפועל על קדושת השם, עם מחשבתו הטהורה של יהושע כהן גדול, שהיה מוכן ומזומן להשרף על קדושת השם, "והשטן עומד על ימינו לשטנו", בטענה מדוע הצילו הקב"ה משריפה.

"ויאמר ה' אל השטן, יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים, הלוא זה אוד מוצל מאש". כלומר מכיון שבגלגול הראשון בהיותו הרן כבר נשרף בפועל בכבשן האש, ובגלגול זה נתכוון להשרף על קדושת השם במחשבה טהורה, אלא שהקב"ה הצילו משריפה והוא

את ה' נכנס לשם ללמוד תורה, ולא יצא מבית מדרשו להחזיר הרשעים בתשובה מחשש שמא יפול ברשתם. ויש לומר כי מטעם זה קרא את ירושלים פלטרין של מלך בתואר "שלם", לרמוז שצריך האדם להסתכל על עצמו שיהיה שלם בתכלית השלימות בלי שום פגם.

אולם אברהם אבינו לא נסתפק בכך, אלא יצא מבית המדרש כדי להחזיר אחרים בתשובה, ככתוב (בראשית יב ה): "ואת הנפש אשר עשו בחרן". ואם תאמר הלא יש חשש שמא יפול בעצת רשעים, הנה שת אברהם עצה בנפשו להתלבש ביראת ה' כל היום, עד שמגודל הפחד והיראה לא ימשך אחר עצת רשעים, ולכן קרא את ירושלים פלטרין של מלך "יראה", לרמוז שצריך להתלבש ביראת ה' כדי להחזיר אחרים בתשובה.

והנה צירף הקב"ה שני השמות יחד בשם "ירושלם", לרמוז שצריך לאחוז בשתי הדרכים גם יחד, כי לפעמים בהיותו עדיין בתחילת דרכו בודאי שצריך להתרחק מלהחזיר אחרים בתשובה, כי במקום שהוא יחזירים יכולים הם להפילו ח"ו במצולות מות, אולם גם מזה אל יניח ידו בהיותו מרגיש חזק כאיתן, ללכת בדרכו של אברהם לפרסם אמונתו יתברך שמו בעולם.

[1]

"ירושלים הבנויה"

כעיר שחוכרה לה יחדיו"

ויש לומר שלזה נתכוון נעים זמירות ישראל בדברו משבח ירושלים (תהלים קכב): "שיר המעלות לדוד, שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם, ירושלם הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו". הכוונה

מה שבחר הקב"ה לקרוא פלטרין של מלך בתואר "ירושלים":

"אברהם קרא אותו יראה שנאמר (בראשית כב יד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה, שם קרא אותו שלם שנאמר (שם יד יח) ומלכי צדק מלך שלם, אמר הקב"ה אם קורא אני אותו יראה כשם שקרא אותו אברהם שם אדם צדיק מתרעם, ואם קורא אני אותו שלם אברהם אדם צדיק מתרעם, אלא הריני קורא אותו ירושלים כמו שקראו שניהם יראה שלם ירושלים". ופירש רש"י כי ירא"ה בגימטריא יר"ו ובצירוף של"ם הרי ירושלים [חסר י' כפי שכתוב בתורה נביאים וכתובים].

ונראה לבאר מה שצירף הקב"ה בשם ירושלים את שם בן נח עם אברהם אבינו, כי כאשר נתבונן במהות קדושתו של שם בן נח לעומת אברהם אבינו, הנה שם בן נח היה בזמן המבול ובזכותו ניצלו נח ובניו מהמבול, כמבואר במדרש (ב"ר כט ה): "ונח מצא חן בעיני ה', אמר רבי סימון, מצינו שהקב"ה עושה חסד עם האחרונים בזכות הראשונים, ומנין שהקב"ה עושה עם הראשונים בזכות האחרונים, ונח מצא חן בעיני ה', באיזו זכות, בזכות תולדותיו". ואין ספק שהכוונה בזה בעיקר על שם בן נח שהיה צדיק גמור.

והנה כבר נתבאר לעיל (מאמר ב אות ה) כי שם בן נח שעמד כאיתן סלע בדור המבול שלא ללכת בעצת רשעים ובדרך חטאים, דגל בשיטה של התבדלות ופרישה מכל העולם, כי מאחר שבני העולם מושחתים ומקולקלים ראוי לפרוש מהם ולשבת יומם ולילה בד' אמות של הלכה, לכן העמיד בית מדרש שנקרא על שמו "בית מדרשו של שם", והיה כל המבקש

עם מחשבתו הטהורה של יהושע כהן גדול להישרף בכבשן האש של נבוכדנצר, ומשניהם יחד יש כאן מעשה ומחשבה של מסירות נפש בכבשן האש.

[ז]

”מכותלי ביתך אתה ניכר
שפחמי אתה”

עתה הבה נתבונן עוד בנפלאות דרכי הקב”ה מסבב כל הסיבות, שהשלים את תיקונו של הרן אחי אברהם שכאמור נתגלגל תחילה ביהושע כהן גדול, אולם אחר כך נתגלגל שוב אצל התנא הקדוש רבי יהושע בן חנניה. ענין זה למדנו ממה שמצינו בגמרא (ברכות כח.) כי רבן גמליאל הנשיא אחרי שציער את רבי יהושע עלה לביתו לפייסו, וכשנכנס לביתו וראה שהקירות הם שחורים, אמר לו: ”מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה”. ופירש רש”י: ”עושה פחמים, ויש אומרים נפח”.

אומר על כך הרמ”ע מפאנו זצ”ל בספר “גלגולי נשמות” (סימן סא):

”רבי יהושע בההוא מעשה דרבן גמליאל פליג עליה, ושם אתמר ‘מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה’, הוא עיבורו דיהושע כהן גדול (זכריה ג ב) הלא זה אוד מוצל מאש. וזהו שאמר פחמי אתה והושחרו פניו”.

נמצינו למדים מדבריו הקדושים שיש כאן חוט המשולש, ראשיתו הרן אחי אברהם שנשרף בכבשן האש על קידוש השם, אלא שלא נתכוון לגמרי לשם שמים כי בחן תחילה מי ינצח, מכל מקום מכיון שסוף כל סוף נשרף על קדושת השם, שילם לו הקב”ה שכרו בבחינת (ש”ב יד יד): ”וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח”,

כזה, כי דוד המלך שמח בהגיע לשערי “ירושלם” כי בשמה “חבורה לה יחדיו” - נצטרפו קדושותיהם של שני קדושי עליון, קדושת שם בן נח שידע לעמוד כסלע איתן שלא ללמוד ממעשי הרשעים, וקדושת אברהם שהאיר לבני דורו דרכי התורה והאמונה בה’.

נמצינו למדים משם “ירושלם”, כי כך דרכו של הקב”ה שמצרף קדושה משני צדיקים, אם כן מזה יש ללמוד גם כן יסוד נפלא שלמדנו משני האחים הקדושים הרבי ר’ אלימלך והרבי ר’ זושא זי”ע, שהקב”ה ברוב רחמיו וחסדיו מצרף מעשה טובה של אדם שלא היתה לו מחשבה זכה, עם המחשבה הטובה של אדם שלא היה לו מעשה, ומשניהם יחד נוצרת שלימות המצוה.

מעתה יש לומר כי זהו שאמר הקב”ה לשטן, שקיטרג על יהושע כהן גדול שלא נשרף בכבשן האש: ”ויאמר ה’ אל השטן, יגער ה’ בך השטן”, ומפרש ואומר הסיבה לגערה זו: ”ויגער ה’ בך הבחור בירושלם”, כלומר שבחר הקב”ה בשם “ירושלם” כדי לצרף קדושת שם בן נח עם קדושת אברהם אבינו, ומוכח מזה כי כך דרכו של הקב”ה לצרף קדושה משני אנשים, והוא הדין שהקב”ה מצרף מעשה פלוני עם מחשבתו של אלמוני.

הנה כי כן מה לך לקטרג על יהושע כהן גדול, “הלוא זה אוד מוצל מאש”, כי בגלגול הראשון בהיותו הרן כבר נשרף בפועל בכבשן האש, אם כן מספיק מה שנתכוון עתה בגלגול זה במחשבתו הטהורה להישרף בפועל על קדושת השם בלי שום פניות, כי הקב”ה מצרף מעשה השריפה של הרן בכבשן האש של נמרוד,

[ח]

רבי יהושע גרם

להכניס תלמידים שאין תוכם ככרם

בספר "כדאי הוא רבי שמעון" על עניני ל"ג בעומר הארכנו לבאר בזה, מה שחכמינו ז"ל מספרים בגמרא (ברכות כז: כח.), על מאבק קשה שהתחולל בין שני תנאים גדולים, אבירי תורה קדושים וטהורים, הלא הם: רבן גמליאל הנשיא ורבי יהושע. כתוצאה מכך העמיד רבן גמליאל את רבי יהושע על רגליו, ולא נתן לו רשות לשבת במשך כל השיעור, עד שנתקבצו החכמים והחליטו לפטר את הנשיא הישיש רבן גמליאל, ולמנות במקומו את רבי אלעזר בן עזריה הצעיר שהיה אז רק בן שמונה עשרה.

מינוי זה גרם למהפכה גדולה ועצומה בחיי עולם התורה כפי ששנינו בגמרא (שם כח.): "תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו ככרו לא יכנס לבית המדרש". אולם רבי אלעזר בן עזריה הנשיא החדש דגל בשיטה אחרת, שראוי להכניס לבית המדרש כל מי שרוצה בכך אפילו אם אין תוכו ככרו.

מספר הגמרא: "ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי", כלומר שניתוספו הרבה ספסלים של לומדי תורה בבית המדרש. נחלקו בזה בגמרא כמה ספסלים ניתוספו: "חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי, וחד אמר שבע מאה ספסלי", אחד אומר שניתוספו ארבע מאות ספסלים, וחד אומר שניתוספו שבע מאות ספסלים.

והנה כלל גדול הוא שאין שום דבר במקרה, ובכך ראוי להתבונן מדוע

והוריד אותו שוב בעולם הזה בגלגול יהושע כהן גדול.

והנה יהושע כהן גדול הושלך לכבשן האש על ידי נבוכדנצר, אולם כוונתו היתה לשם שמים כי היה צדיק גדול, ובכך תיקן את הרן וזכה להינצל משריפה, אלא שבגדיו נחרכו משום שלא מיחה בכניו, ואז בא שוב פעם שלישית בגלגול רבי יהושע אב בית דין, ונתייגע על הפרנסה והיה פחמי כפי שהיה ניכר מכותלי ביתו, לרמז על מה שנחרכו בגדיו בגלגול יהושע כהן גדול.

נפלא להבין בזה מה ששנינו באבות דרבי נתן (פרק יד משנה ג): "חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי לכולן קרא להן שמות... ליהושע בן חנניא קרא לו (קהלת ד יב) חוט המשולש לא במהרה ינתק". ונתייגעו המפרשים לבאר מה היתה כוונתו שקרא עליו דוקא מקרא זה: "חוט המשולש לא במהרה ינתק".

אך לפי האמור נראה לומר ברתת ובויע, כי רבן יוחנן בן זכאי נתכוון כאן לדבר עמוק ונפלא בענין שורש נשמתו של רבי יהושע בן חנניא, כי בבריאתו נשלמו החוט המשולש: א. הרן אחי אברהם. ב. יהושע כהן גדול. ג. יהושע בן חנניה. ומי לנו גדול כרבן יוחנן בן זכאי שאכן מתאים לגלות לנו סוד זה, כפי שהעידו חכמינו ז"ל על גודל השגתו בתורה (סוכה כח.): "אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלין וחמורים... שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים... דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות דאביי ורבא".

נפשו על קדושת השם אבל תוכו לא היה כברו, כי מסירות נפשו לא היתה לגמרי לשמה בחשבו שינצל כאברהם, ולמרות כל זאת זכה להתגלגל ביהושע כהן גדול שמסר נפשו לשם שמים, ואחר כך נתקן סופית אצל החוט המשולש רבי יהושע בן חנניה, ונתקיים בהם: "מתוך שלא לשמה בא לשמה", אם כן מגלגולו של רבי יהושע מוכח שראוי להכניס לבית המדרש גם מי שאין תוכו כברו, לכן דוקא על ידו נסתכב שינוי גדול זה להכניס בבית המדרש גם מי שאין תוכו כברו.

נסתכב מן השמים שדוקא על ידי התנא רבי יהושע, נשתנו סדרי הישיבה והכניסו בבית המדרש אפילו מי שאין תוכו כברו. לפי האמור יש לומר, כי דוקא מהתנא רבי יהושע יש לנו הוכחה ברורה לשיטת הנשיא החדש רבי אלעזר בן עזריה, שראוי להכניס לבית המדרש גם תלמיד שאין תוכו כברו, כי בסופו של דבר יהיה תוכו כברו שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

והנה ענין זה הרי נלמד מהתנא רבי יהושע שהיה גלגול הרן אחי אברהם, שמסר

מאמר ג

”ויעתר יצחק לה’ לנוכח אשתו”

תפלת יצחק ורבקה

המתקת הדין על ידי מדת החסד

מדוע רמז הפייטן האלקי ב”שוכן עד” דוקא את יצחק ורבקה ולא שאר האבות והאמהות ★ מגלה עמוקות: יצח”ק רב”ק ה”ה בגימטריא תפל”ה, כמספר י”ה ת”ק, שהם י”ה פעמים ת”ק שנה מהארץ עד לרקיע ★ אגרא דכלה: יצחק העלה תפלתו למעלה מזו רקיעים כדי להמשיך ישועה למעלה מדרך הטבע ★ יעב”ץ: יצחק מדתו דין ורבקה מדתה חסד, לכן רמז הפייטן על שניהם שנמתק הדין על ידי החסד.

וכתב על זה ה”אבודרהם” (נשמט כל ח’):

”בפי ישרים תתרומם, ובשפתי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל, תמצא בראשי תיבות יצחק רבקה, ישרים צדיקים חסידים קדושים - יצחק, תתרום תתברך תתקדש תתהלל - רבקה. ויש אומרים כי החכם שחבר זה היה שמו יצחק ושם אשתו רבקה, ועשהו לכבוד יצחק אבינו ורבקה אמנו כדי להזכיר לנו זכותם”.

וצריך ביאור מה ראו להזכיר דוקא את יצחק ורבקה, הלא גם אברהם אבינו תיקן והתפלל תפלת שחרית, וכן יעקב אבינו תיקן והתפלל תפלת ערבית. ואין לומר כי אצל יצחק ורבקה מצינו שהתפללו על הנס למעלה מדרך הטבע, כי רבקה עקרה היתה ולא היתה יכולה להוליד בדרך הטבע, שהרי גם אברהם ושרה לא היו יכולים להוליד בדרך הטבע, כמבואר בגמרא (יבמות סד). שגם אברהם היה עקר, ומצינו שהתפלל על זרע (בראשית טו ג): ”ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי”.

”ויעתר יצחק לה’ לנוכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה’ ותהר רבקה אשתו” (כה כא). שנינו על כך בגמרא (סוכה יד.): ”למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפלתם של צדיקים מהפכת דעתו של הקב”ה ממדת אכזריות למדת הרחמים”.

והקשה ב”עיון יעקב” (על העין יעקב שם), הלא גם אברהם אבינו כבר התפלל על זרע (בראשית טו ג): ”ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע”, מדוע אם כן דוקא אצל יצחק רמזה התורה: ”ויעתר יצחק לה’”, שתפלתן של צדיקים נמשלה לעתר שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים. וכן יש לדקדק על מה שתקנו מתקני התפלות בפסוקי דזמרה לשבת קודש אחרי ”נשמט כל ח’” [בנוסח אשכנז אומרים הנוסח בסדר הזה רק בימים הנוראים]:

בפי ישרים תתרומם
ובשפתי צדיקים תתברך
ובלשון חסידים תתקדש
ובקרב קדושים תתהלל

אם שניהם הם וותרנים ופזרנים. והנה אברהם שהיה במדת החסד היתה שרה עיניה צרה באורחים, יצחק שהיה במדת הדין פחד יצחק, טוב מאד שתהיה אשתו במדת החסד גומלת חסדים טובים, ולכך אמר לעבדך ליצחק".

נמצא לפי זה, כי כאשר חיפש אברהם אשה ליצחק שתהיה "עזר כנגדו", חיפש אשה שמדתה חסד כדי שתמתיק מדת הדין שבו. וזהו שאמר אליעזר עבד אברהם: "והיה הנערה אשר אומר אליה, הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה, אותה הוכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני". פירוש, שבהיותה בעלת חסד: "בה אדע כי עשית חסד עם אדוני אברהם", שמצא אשה שתמתיק הדין של יצחק בחסד שבה.

[ב]

רבקה אמנו שמדתה חסד המתיקה הדין הקשה של יצחק

והנה כאשר נתבונן נראה, כי רבקה אמנו אכן הצליחה להמתיק הדין של יצחק, כמו שכתב ב"תפארת שלמה" (פרשתינו על הפסוק ויהי כאשר כילה יצחק לברך), לבאר מה שיצחק לא רצה מתחלה לתת את הברכות ליעקב, עד שבאה רבקה ופקדה על יעקב לקבל הברכות:

"צריך להתבונן בכוונת יצחק אבינו שלא היה רצונו תיכף לברך את יעקב רק את עשו, אך הענין, שיצחק היה מפחד לברך את יעקב בברכת עולם הזה, כי היה ירא לבל יזוח דעתו (דברים לב טו) וישמן ישורון ויבעט על ידי תאוות העולם הזה, לולי רבקה אמנו שהשכילה בחכמה ובדעת להבין, כי גם טובת עולם הזה מסייע לאדם לעבוד הבורא בהרחבת הדעת.

וזה שכתוב בפרשת חיי שרה (בראשית כד יד), והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגו' אותה הוכחת לעבדך ליצחק, פירוש, תהיה הוכחה והתנגדות למדתו של

[א]

ביאור החידה הסתומה דברי היעב"ץ בסידור

והנה בסידור "עמודי שמים" להגה"ק רבי יעקב עמדין זי"ע, מבאר הענין שהזכירו אנשי כנסת הגדולה את יצחק ורבקה בתפלה זו, בדרך חידה בקיצור נמרץ:

"ומה נמרצו אמרי יושר, כי על כן באו גם כן יצחק ורבקה מרומזים כאן כמפורסם לכל, ולא שמענו מה טיבן בכאן דוקא, הרי הדבר ברור כי יצחק מדתו ידועה, וכן רבקה"ה לזאת יקרא אש"ה ודי בזה למבין. ומעתה תדע דרכי האלקיים ולשונם עט סופר מהיר, לא נפל מכל דבריהם דבר במקרה, ולא ימצא להם לשון כפול שלא לצורך ובחינה מיוחדת, אין בהם נפתל ועקש, כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת קדושים בינה, אשרי אדם מצא חכמה יפיק תבונה".

ונראה לפרש כוונתו על פי המבואר בזוהר הקדוש (תולדות קלוז), כי יצחק אבינו עבד את ה' במדת הדין הקשה, ואילו רבקה חוט של חסד משוך עליה כדי להמתיק הדין של יצחק, ואם לא היתה רבקה ממתקת דין הקשה של יצחק לא היה העולם יכול להתקיים. ענין זה מתאים עם מה שהבאנו בפרשת חיי שרה (מאמר א) בשם החתם סופר ב"תורת משה" (פרשת חיי שרה ד"ה אותה הוכחת) לפרש הכתוב (בראשית כד יד): "והיה הנערה אשר אומר אליה, הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אותה הוכחת לעבדך ליצחק". ופירש רש"י: "אותה הוכחת, ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים". וביאר ה"חתם סופר" הענין:

"ויש לפרש על פי מה שפירשו המפרשים על פסוק (שם ב יח) אעשה לו עזר כנגדו, שאם האשה היא מתנגדת בטבעה לטבעו של הבעל על ידי זה היא עזרו, כי לא טוב

רבק"ה" מרתה ידועה מדת החסד, "לזאת יקרא אש"ה" שתהיה עזר כנגדו להמתיק הדין של האיש יצחק, ומה שהדגיש השם של רבק"ה וגם מלת אש"ה, כוונתו לרמז כי רבק"ה עולה במספר אש"ה עם הכולל שהיא עזר כנגדו, "ודי בזה למבין. ומעתה תדע דרכי האלקיים", שתקנו נוסח התפלה, "ולשונם עט סופר מהיר, לא נפל מכל דבריהם דבר במקרה, ולא ימצא להם לשון כפול שלא לצורך ובחינה מיוחדת", כי מה שכפלו בלשונם: "בפי ישרים, ובשפתי צדיקים, ובלשון חסידים, ובקרב קדושים", נתכוונו לרמז בהם אותיות יצחק ורבקה שהם בבחינת חסד ודין.

כיון שבאנו לידי כך, יתבאר היטב מדוע דוקא אצל יצחק ורבקה כתוב לשון: "ויעתר" אשר מזה למדו חכמינו ז"ל: "נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפלתם של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת הרחמים". כי ענין זה שייך ממש לתפלת יצחק ורבקה, שהתפללו שימתיק הקב"ה הדין של יצחק על ידי החסד של רבקה. ועתה בא וראה מה שמצאתי מרגניתא טבא רעיון זה ב"פתח עינים" להגה"ק החיד"א על הגמרא (סוכה יד.):

"למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר וכר'. כפי דרשה זו אפשר לפרש הפסוק עצמו ויעתר יצחק לה', דידוע מדת הגבורה מדת הדין, וזהו שכתוב ויעתר נמשלה תפלתו לעתר, וממדת הדין הרומז שם יצחק נהפכה לרחמים, וזהו לה' שהוא מדת רחמים.

ומה שדקדק הרב עיון יעקב, אמאי לא כתיב כן גבי תפלת אברהם, לא קשה מידי דרבנותא אשמועינן דאף דיצחק עצמו מדת הגבורה דינא קשיא, עם כל זה בתפלתו הפך הדין לרחמים".

יצחק בחינת הפחד, רק לעורר רחמים וחסדים והשפעות טובות".

ויש לומר שענין זה רמוז בפסוק: "ויעתר יצחק לה'", שהתפלל לשם הוי"ה מדת הרחמים שיזכה להמתיק מדת הדין שבו, "לנוכח אשתו" על ידי אשתו רבקה שהיא מדת החסד, ומפרש ואומר איזה דין צריך להמתיק "כי עקרה היא", וצריך לשנות הטבע שתוכל ללדת מיצחק, "ויעתר לו ה'", שנמתק הדין של יצחק לרחמים, "ותהר רבקה אשתו", כי על ידי תפלה זו של יצחק ורבקה שהם בבחינת שתי המדות דין וחסד, נולד יעקב אבינו שמדתו תפארת הכלולה גם כן מב' מדות אלו חסד ודין כידוע.

הנה כי כן מבואר היטב מה שרמזו אנשי כנסת הגדולה דוקא את יצחק ורבקה בתפלות והודאות של הישרים הצדיקים החסידים והקדושים: "בפי ישרים תתרום, ובשפתי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל", כי היות שתכלית התפלה שנמשלה לעתר היא להפוך מדת הדין למדת הרחמים, על כן רמזו שכל אלו: "ישרים צדיקים חסידים קדושים שמהללים ומשבחים לה", כוונתם להמתיק מדת הדין של יצחק שנרמז בראשי תיבות, ולהפכו למדת החסד בבחינת רבק"ה שרמוזה באותיות השלישיות: תתרום תתברך תתקדש תתהלל, וכמו שרבקה אמנו המתיקה הדין של יצחק בברכות שנמסרו ליעקב אבינו, כן יומתק הדין לכל ישראל בזכות התפלה.

[ג]

בתפלת יצחק ורבקה

רמוז כח התפלה להפוך הדין לרחמים

ועתה בא וראה כי רעיון זה רמוז בדברי היעב"ץ: "כי על כן באו גם כן יצחק ורבקה מרומזים כאן כמפורסם לכל, ולא שמענו מה טיבן בכאן דוקא, הרי הדבר ברור כי יצחק מדתו ידועה" מדת הדין, "וכן

לכסא הכבוד כל אחד מהלך ת"ק שנה, וביחד הם ט"ו פעמים ת"ק שנה.

וכתבו התוספות (ד"ה ורגלי החיות), שעל יסוד זה יש מגיהין בפיוט שיסד הקליר בקדושת מוסף לראש השנה: "וחיות אשר הנה מרובעות לכסא כף רגל חמש מאות חמש עשרה". הכוונה בזה כי לפי החשבון ישנם חמש עשרה פעמים מהלך ת"ק שנה מהארץ עד לכסא הכבוד שהחיות הקודש נושאות אותו כאמור. וזהו שכתוב על החיות שנושאות כסא הכבוד (יחזקאל א ז): "ורגליהם רגל ישרה". כי ישרה היא אותיות ש"ר [שמספרו ת"ק] י"ה, דהיינו י"ה פעמים ת"ק ששם הוא מקום עמידתם.

לפי זה מבאר ה"מגלה עמוקות", כי מטעם זה התפלל משה רבינו דוקא תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן, שהוא כמספר ישרה שהוא ת"ק י"ה, כדי להעלות התפלה י"ה פעמים מהלך ת"ק שנה מן הארץ עד לכסא הכבוד. וזהו גם כן ענין תפליה שבגימטריא תקט"ו כמנין ישרה, והרמז בזה להעלות התפלה מהארץ עד לכסא הכבוד שהקב"ה כביכול יושב עליו מהלך י"ה פעמים ת"ק שנה. וזהו גם כן ענין יצחק רבקה בגימטריא תפליה, כי הם התפללו והעלו התפלות דרך י"ה פעמים ת"ק עד לכסא הכבוד.

[ה]

בשבת קודש עולה התפלה עד לכסא הכבוד

מוסיף ה"אגרא דכלה" לבאר הטעם שהעלו יצחק ורבקה את תפלתם ט"ו פעמים ת"ק שנה עד לכסא הכבוד, כי ז' רקיעים הם כנגד ז' ימי בראשית של הנהגת הטבע, והיות שהיו צריכים לנס למעלה מדרך הטבע, להפוך הטבע של רבקה שהיתה עקרה שתוכל ללדת, על כן העלו תפלתם למעלה מז' רקיעים כדי

יומתק לבאר בזה מה שכתב ב"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן לה) כי יצחק רבקה בגימטריא תקט"ו כמספר תפליה. ויש לומר הרמז בזה, ללמדנו שכח התפלה הוא בבחינת יצחק ורבקה, כי כמו שנמתק הדין של יצחק על ידי רבקה, כפי שאנו רואים בברכות שביקש יצחק לברך את עשו הרשע, ובסופו של דבר בזכות רבקה שמדתה חסד נמסרו ליעקב אבינו, כן יש בכח התפלה שנמשלה לעתה להפוך הדין לרחמים, ולהמשיך שפע רב טוב לכלל ישראל זרעו של יעקב אבינו.

[ד]

יצחק רבקה בגימטריא תפליה

והנה ב"אגרא דכלה" (פרשת תולדות ד"ה ויעתר) עמד על זה גם כן בלשון קדשו: "אנשי כנסת הגדולה סדרו לנו בנוסח תפלת שבת סדר יצחק רבקה, דהיינו כפי ישרים תתרומום ובשפתי צדיקים תתברך וכו' שמרומז כסדר יצחק רבקה, והלא דבר הוא". וביאר הענין על פי מה שכתב ה"מגלה עמוקות" (ואתחנן אופן לה) כי יצחק רבקה בגימטריא תקט"ו כמספר תפליה, כמבואר במדרש (דב"ר יא י) כי משה רבינו התפלל תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן. וצריך להבין מה שהתפלל דוקא כמנין הזה.

וביאר ה"מגלה עמוקות" על פי המבואר בגמרא (חגיגה יג.), שישנם שבעה רקיעים, ולמעלה מהם רגלי החיות הקודש הנושאות את כסא הכבוד שהקב"ה כביכול יושב עליו, ומהארץ עד לרקיע הראשון מהלך ת"ק שנה, וכן עובי כל רקיע עצמו מהלך ת"ק שנה, ובין כל רקיע ורקיע גם כן מהלך ת"ק שנה, וכן מהרקיע השביעי עד לרגלי החיות הקודש מהלך ת"ק שנה. נמצא כי מן הארץ עד לכסא הכבוד מהלך ט"ו פעמים ת"ק שנה, שהרי שבעה רקיעים כל אחד מהלך ת"ק שנה, וכן שמונה אווירים בין הארץ ובין הרקיעים עד

דוקא בשבת לרמז על תפלת יצח"ק רבק"ה בגימטריא י"ה ת"ק שעלתה תפלתם עד לכסא הכבוד, כי בכל שבת עולה התפלה י"ה פעמים ת"ק שנה עד לכסא הכבוד.

ועתה בא וראה כי על פי האמור יומתק להבין מה שתקנו נוסח זה: "בפי ישרים תתרום", שנרמזו בו יצחק ורבקה מיד אחרי אמירת: "המלך היושב על כסא רם ונשא", כי מאחר שבשבת קודש יושב הקב"ה על כסא הכבוד בבחינת: "ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו", לכן מזכירים מיד אחר כך תפלת יצחק ורבקה שעלתה תפלתם עד לכסא הכבוד, ללמדנו שגם בשבת קודש עולה תפלתנו עד לכסא הכבוד. זאת ועוד, כי כמו שיצחק ורבקה המשיכו בתפלתם נס למעלה מדרך הטבע, כן בשבת אפשר להמשיך ישועות למעלה מן הטבע.

להמשיך ישועה למעלה מדרך הטבע. וזהו רמז הפסוק: "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו" רבקה, כדי לעורר הכח של יצח"ק עם רבק"ה שמספרם תפל"ה כמנין י"ה ת"ק, כדי להעלות התפלה מן הארץ עד לכסא הכבוד, ומפרש הטעם: "כי עקרה היא", והיו צריכים לעורר נס למעלה מדרך הטבע מכסא הכבוד שלמעלה מכל ז' רקיעים.

והנה ה"אגרא דכלה" לא סיים ליישב לפי זה, מה שהתחיל לבאר הטעם שתקנו אנשי כנסת הגדולה בתפלת שבת: "בפי ישרים תתרום", לרמז על תפלת יצח"ק רבק"ה. ונראה לפרש כוונתו על פי מה שתקנו בתפלת שבת: "לא אל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו". מבואר מזה כי בשבת יושב הקב"ה כביכול על כסא כבודו, לפי זה יש לומר כי מטעם זה תקנו

מאמר ד

“ולאביו שלח כזאת - כחשבון הזה”
 יוסף רמז ליעקב אביו להמשיך פרנסה
 משם הקדוש חת”ך בגימטריא כזאת”

הרבי ר' ברוך ממעז'בוז' זי"ע: "והיית א'ך שמ'ח" סופי תיבות חת"ך, כי שמחה סגולה לפרנסה ♦ ביאור דברי האריז"ל: שם הפרנסה מקורו מב' פעמים רו"ח בגימטריא חת"ך ♦ תוספות יום טוב: בברכת הזימון מברכים "ברוך אלקינו", כי המזון הוא משורת הדין ♦ פליאת המלאכת שלמה מהכתוב: "נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו" ♦ ישוב הייטב לב: מי שראוי זן אותו הקב"ה בדין, ומי שאינו ראוי ניזון בחסד ♦ מניחים שתי הידים על הפת בשעת הברכה לרמז שהקב"ה זן אותנו במדת החסד ובמדת הדין.

החידוש ששלח "כחשבון הזה" כאשר בכתוב מפורש כל מה ששלח.

“ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים” (מה-כג). פירש רש"י: "כזאת, כחשבון הזה".

[א]

יוסף רמז ליעקב להמשיך שם הפרנסה כדי לבטל הרעב ששלט בכל העולם פתח דברינו יאיר לבאר הענין בזה על פי מה שמצינו ביאור על כך משני קדושים המתנבאים בסגנון אחד, הלא הם הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע [הובא ב"עיריין קדישין"] והרה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע [הובא ב"עטרת זקנים" פרשת יתרו], על פי מה שגילה רבינו

המפרשים נתייגעו להבין מה ביקש רש"י ללמדנו במה שפירש: "כזאת, כחשבון הזה". הן אמת שכפי הנראה התכוון רש"י ליישב תיבת "כזאת" שנראית מיותרת, שהרי היה מספיק לומר: "ולאביו שלח עשרה חמורים" וגו'. לכן פירש: "כזאת, כחשבון הזה". אולם עדיין קשה לשם מה הוסיף הכתוב באמת לומר "כזאת", ומהו

חסר שם הג' חת"ך, לכן שלח יוסף לבקש ממנו שימשיך גם שם זה כדי להשלים את כל ג' שמות. וזהו רמז הפסוק: "ולאביו" היינו לאביו יעק"ב, ששמו עולה כמספר ב' שמות פא"י סא"ל, "שלח כזאת" - שישלים שם חת"ך בגימטריא כזאת, ועל ידי כל ג' שמות הפרנסה יבטל את הרעב במצרים.

אגב בענין ג' שמות הפרנסה הנ"ל, ראוי להביא רמז נפלא שאמר הרה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע, על מה ששנינו במשנה (ר"ה טז.) כי בפסח נידונים על התבואה, כי ענין זה רמזו בשם החג פס"ח שהוא ראשי תיבות ג' שמות הפרנסה: פא"י סא"ל חת"ך, לכן דוקא בפסח נידונים על התבואה עכדה"ק.

[ב]

"והיית א'ך שמיח"
סופי תיבות חת"ך

כעבדא קמיה מאריה חשבתי להוסיף תבלין לדבריהם הקדושים, לבאר מה ראה יוסף על ככה: "ולאביו שלח כזאת", לבקש מיעקב שימשיך פרנסה משם חת"ך, על פי מה שהביא בספר "בוצינא דנהורא" (פרשת ראה) בשם הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעז'יבוז' זי"ע, כי מדת השמחה היא סגולה גדולה לפרנסה ברווח, אבל מדת העצבות מקלקלת מאד את הפרנסה. והוסיף על כך רמז הפסוק (דברים טז-טז): "והיית א'ך שמיח", סופי תיבות למפרע חת"ך שהוא שם הפרנסה.

והנה ידוע שכל כ"ב שנים שלא ידע יעקב שיוסף חי לא שרתה עליו שכינה, כמו שכתוב אחרי שנודע לו שיוסף חי במצרים (בראשית מה-כו): "ותחי רוח

האריז"ל ב"שער הכונות" (תפלת השחר דרוש א דף יח טור א ד"ה פסוק פותח את ידך) כי בתפלת "אשרי" באומרו הפסוק (תהלים קמה-טז): "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון", יכוון לשם הפרנסה חת"ך היוצא מסופי תיבות: פותח את ידך, אשר בשם זה משפיע הקב"ה פרנסה, "ומשביע לכל חי רצון".

והנה באותו זמן היה רעב בכל הארץ, ומטעם זה שלח יעקב אביו את השבטים לקנות בר במצרים, לכן כאשר גילה יוסף ליעקב אביו על ידי אחיו השבטים שהוא חי במצרים, שלח אליו בקשה מיוחדת שיתפלל על הפרנסה בשם חת"ך. וזהו רמז הכתוב: "ולאביו שלח כזאת" - כזאת בגימטריא חת"ך שם הפרנסה, הנה כי כן זהו שמפרש רש"י במתק לשונו: "כזאת, כחשבון הזה", פירוש כחשבון הגימטריא של תיבות כזאת שהיא חת"ך עכדה"ק.

בספר "חקל יצחק" בפרשתנו הוסיף על כך דבר נאה, על פי הידוע מדברי האריז"ל (שם) שישנם ג' שמות הפרנסה, שהם: א. שם פא"י שיוצא מראשי תיבות פותח את ידך. ב. שם חת"ך שיוצא מסופי תיבות: פותח את ידך. ג. שם סא"ל שיוצא משם חת"ך בחילוף אל"ף בי"ת של א"ת ב"ש נ"א אותיות הראשונות מא' עד כ' מתחלפות עם י"א אותיות אחרונות למפרע מת' עד ל': א-ת, ב-ש, ג-ר, ד-ק, ה-צ, ו-פ, ז-ע, ח-ס, ט-נ, י-מ, כ-ל. וכאשר שם חת"ך מתחלף בא"ת ב"ש, ח' עם ס', ת' עם א', ק' עם ל', הרי שם סא"ל].

והנה שמו של יעק"ב בגימטריא ב' שמות פא"י סא"ל, אמנם עדיין

על כן רמז הכתוב בחג הסוכות: "והיית
א'ך שמיח" סופי תיבות חת"ך.

ענין זה מתאים להפליא עם מה שכתוב
(תהלים טז-יא): "תודיעני אורח חיים
שובע שמחות את פניך נעימות בימינך
נצח". וכתב ב"אמרי יוסף" (מועדים הקפה
ד דרוש ב) כי נעימות בימינך נצ'ח סופי
תיבות חת"ך. ובספר "ויצבר יוסף"
להרה"ק רבי יהוסף מקאסאני זי"ע (ליקוטי
תהלים שם) כתב גם כן רמז זה, והוסיף כי
שאר האותיות: נעימו' בימינ' נצ'ח הם גם
כן בגימטריא חת"ך.

לפי האמור יש לבאר איך שייך שם
הפרנסה לפסוק זה, על פי מה
שדרשו במדרש (ויק"ר ל-ב) מקרא זה על
חג הסוכות: "שובע שמחות, אל תהי קורא
כן אלא שבע שמחות, אלו שבע מצוות
שבחג, ואלו הן ד' מינין שבלולב וסוכה
חגיגה ושמחה". לכן כמו שמצינו בתורה
אצל חג הסוכות זמן שמחתנו: "והיית
א'ך שמיח" סופי תיבות חת"ך, כן רמז
דוד המלך בפסוק זה המדבר על שמחת
חג הסוכות: "נעימות בימינך נצ'ח" סופי
תיבות חת"ך.

[ג]

חג הסוכות הוא כנגד יעקב אבינו
שהיה הראשון שהתפלל על הפרנסה
יומתק לצרף מה שאמר כ"ק מרן מהרי"ד
מבעלזא זי"ע, לבאר מה שמבואר
בסידור האריז"ל (כוונת הסוכה) כי בחג
הסוכות נשפע שובע בעולם, על פי מה
שכתב ה"טור" (או"ח סימן תיז) בשם אביו,
כי שלש רגלים הם כנגד ג' אבות
הקדושים, פסח כנגד אברהם אבינו,
שבועות כנגד יצחק אבינו, סוכות כנגד
יעקב אבינו, שנאמר אצלו (בראשית לג-ז):

יעקב אביהם". ופירש רש"י: "שרתה עליו
שכינה שפירשה ממנו". וכתבו התוספות
(ב"ב קכא. ד"ה יום) הטעם לכך משום שהיה
שרוי באבלות, כמו שכתוב (בראשית
לז-לה): "וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל
בני אבל שאולה". והרי שנינו בגמרא (שבת
ל:): "שאין שכינה שורה, לא מתוך
עצבות... אלא מתוך דבר שמחה של
מצוה". לכן כל זמן שיעקב היה בצער לא
שרתה עליו שכינה, עד שנתמלא שמחה
כשנודע לו כי יוסף חי במצרים וחזרה
השכינה לשרות עליו.

מעשה יאירו עינינו להבין המעשה הנשגב
של יוסף הצדיק: "ולאביו שלח
כזאת", ששלח לבקש ממנו כזאת
בגימטריא שם הפרנסה חת"ך, כי אחרי
שגילה ליעקב על ידי אחיו שהוא חי
ומושל במצרים, ידע בבירור שיתמלא
יעקב שמחה גדולה, לכן ביקש מיעקב
שימשיך פרנסה לעולם משם חת"ך היוצא
מסופי תיבות "והיית א'ך שמיח", ומילא
יעקב את בקשתו כמו שפירש רש"י
(בראשית מז-ט): "מכיון שבא יעקב
למצרים באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע
וכלה הרעב".

ויש להוסיף כי כאשר נתבונן נראה
שפסוק זה: "והיית אך שמח" נאמר
בפרשת ראה בחג הסוכות (דברים טז-ג):
"חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים...
ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך... שבעת
ימים תחוג לה' אלקיך במקום אשר יבחר
ה' כי יברכך ה' אלקיך בכל תבואתך ובכל
מעשה ידיך והיית אך שמח". הנה כי כן
מבואר היטב הקשר בין חג הסוכות לשם
חת"ך, כי מאחר שחג הסוכות הוא זמן
שמחתנו" כמו שכתוב: "ושמחת בחגך",

אך שמח", אשר כפי המבואר סופי תיבות הוא שם חת"ך, ואמנם שאר האותיות הן: והי"י א' ש"מ בגימטריא שב"ע, שהוא השם הוי"ה במילוי יודי"ן עם נקודות סגול שעולה שב"ע, לרמז כי בזכות השמחה בחג הסוכות מתגלים ב' שמות אלו שב"ע חת"ך בגימטריא והי"ת א"ך שמ"ח, שבהם משפיע הקב"ה שפע רב טוב של פרנסה. וכן בפסוק הנ"ל: "תודיעני אורח חיים שבע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח", המדבר על חג הסוכות רמזו ב' שמות הללו, כי "שבע שמחות" כפי שכתוב חסר ו' הוא רמז על שם שב"ע, ובסוף הפסוק: נעימות בימינך נצ"ח סופי תיבות חת"ך].

[ד]

שם הפרנסה חת"ך מקורו

מב' פעמים רו"ח בגימטריא חת"ך

רחש לבי דבר טוב לבאר הענין ששלח יוסף דוקא עתה ליעקב אביו שימשיך שם הפרנסה חת"ך, על פי מה שכתב ה"אמרי נועם" (פרשת פנחס אות כ) לבאר מה שהתפלל משה רבינו שימנה הקב"ה מנהיג לישראל (במדבר כז-טז): "יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה". על פי מה שביאר רבינו האריז"ל ב"שער הכונות" (תפלת השחר דף יח טור א ד"ה והנה עתה), כי השורש של שם חת"ך הוא מב' פעמים רו"ח שעולה בגימטריא חת"ך. [בדברי האריז"ל שם מבואר כי רו"ח יוצא משם אלקים במילוי י' אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם, המילוי לבד עולה רו"ח שהוא בבחינת רו"ח אלקים בהיותו יוצא משם אלקים, ויתבאר לפנינו גם בדרך מחשבה מהו ענין ב' פעמים רו"ח].

"ויעקב נסע סוכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות". והנה יעקב אבינו היה הראשון שהתפלל על הפרנסה, כמו שכתוב (שם כח-כ): "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש". על כן בחג הסוכות שהוא כנגד יעקב בבחינת: "ויעקב נסע סוכותה", משפיע הקב"ה בזכות תפלתו שפע של שובע בעולם עכדה"ק.

מעשה הנה מה טוב ומה נעים להבין חכמתו של יוסף: "ולאביו שלח כזאת", כי היות שחג הסוכות זמן שמחתנו הוא כנגד יעקב אבינו, שהיה הראשון שהתפלל על הפרנסה: "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", ובזכותו משפיע הקב"ה בחג הסוכות פרנסה בעולם, כפי שרמזו שם הפרנסה חת"ך בפסוק הנאמר בחג הסוכות: "והיית א"ך שמ"ח", לכן אחרי שגרם יוסף להחזיר את השמחה ליעקב על ידי שגילה לו שעלה לגדולה במצרים, שלח לו כזאת שיעורר את שם הפרנסה חת"ך.

[ויש להוסיף רמז נאה על פי המבואר בסידור האריז"ל (שם), לכוון בחג הסוכות להמשיך שובע מהשם הוי"ה במילוי יודי"ן: יו"ד ה"י וי"ו ה"י בגימטריא חס"ד. והנה לכל מדה יש נקודה מיוחדת והנקודה של חסד היא סגול, לכן ראוי לכוון השם הנ"ל כל אות בנקודת סגול, ונקודת סגול בהיותה כלולה מג' נקודות כל אחת בצורת י', הרי הן ג' יודי"ן בגימטריא ל', ומאחר שבשם הנ"ל יש י' אותיות הרי י' פעמים נקודת סגול בגימטריא ש', ועם השם הנ"ל שעולה ע"ב הרי אותיות שב"ע, לרמז שבחג הסוכות נשפע משם זה שובע בעולם.

ויש לומר כי כוונה זו רמז לנו הקב"ה בפסוק הנאמר בחג הסוכות: "והיית

רו"ח שעולה חת"ך, ועל ידי זה "וישם את הים לחרבה ויבקעו המים".

בספר "באר שלמה" (דף שי) הביא בשם חותנו בעל "מגדנות אליעזר", לפרש בזה מה שביקש אלישע מאליהו הנביא (מלכים ב ב-ט): "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי". כי מצינו ששלט אליהו על הפרנסה, כי בעת הצורך התפלל על עצירת הגשמים ונעצרו שלש שנים, ואחר כך בעת הצורך התפלל על הגשמים שירדו וירדו, לכן ביקש ממנו אלישע שיוכה גם הוא להמשיך פרנסה. וזהו שאמר: "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי", שאזכה להמשיך ב' פעמים רו"ח שמספרם חת"ך. על כך השיב לו אליהו: "הקשית לשאול", שאלת דבר קשה כמאמר הגמרא: "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף".

בספר "בני שלשים" (סוף ח"א בקונטרס "וילקט יוסף" אות קד) מבאר בזה מה שמורגל בפי צדיקים לברך איש ישראל בברכת: "פרנסה פְּרוּחַ". כי מילת "ברוח" היא אותיות ב' רו"ח. וזהו הרמז בברכת: "פרנסה ברוח", להמשיך פרנסה מב' פעמים רו"ח בגימטריא חת"ך. [והוסיף עוד רמז נאה כי פרנס"ה במילוי וברווח: פ"א רי"ש נו"ן סמ"ך ה"א, המילוי לבד בגימטריא חת"ך שם הפרנסה, וזהו הרמז בברכת: "פרנסה ברוח", היינו הרווח והמילוי של מילת פרנס"ה שמשם נמשכת הפרנסה].

[ה]

"וילך ארצה בני קדם"

קד"ם נוטריקון ק'רן ד'רומית מ'זרחית
אמנם עדיין צריך ביאור להבין ענין ב' פעמים רו"ח שממנו יוצא שם

והנה מצינו שמנהיג ישראל מכונה "פרנס הדור", כמו שפירש רש"י (רות א-א) על אלימלך: "עשיר גדול היה ופרנס הדור". ויש לומר שנקרא כן כדי לרמז, שתפקידו בקודש לפרנס את הדור על ידי שימשיך להם פרנסה משם חת"ך. הנה כי כן זהו שהזכיר משה בתפלתו: "יפקוד ה' אלקי הרוחות" - "רוחות" בלשון רבים, שימנה הקב"ה מנהיג על העדה שיש בכוחו להמשיך ב' פעמים רו"ח בגימטריא שם הפרנסה חת"ך.

על כך השיב לו הקב"ה (במדבר כז-כ): "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו". והנה כאשר נתבונן נראה כי בנוסף על מה שהזכיר הקב"ה בפירוש מילת רוח: "איש אשר רו"ח בו", רמז עוד פעם "רווח" בסופי תיבות: אשר רו"ח בו, לרמז שנתן לו הקב"ה כח להשפיע פרנסה לישראל מב' פעמים רו"ח שעולה חת"ך.

על פי האמור מפרש ב"ייטב לב" (פרשת מקץ) מה שאמר פרעה על יוסף שהצילו מן הרעב (בראשית מא-לח): "ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רו"ח אלקים בו". היינו שיש בו כח להמשיך פרנסה מב' פעמים רו"ח. [ויש לומר שנרמז פעם ב' רו"ח בסופי תיבות אשר רו"ח בו, בלי שם אלקים שממנו יוצא מספר רו"ח].

בדרך זו הוא מפרש מה ששינונו בגמרא (פסחים קיח.): "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף". נמצינו למדים מזה כי קריעת ים סוף כמו מזונותיו של אדם היתה על ידי שם חת"ך. ויש לומר שענין זה רמוז בקריעת ים סוף (שמות יד-כא): "ויוולך ה' את הים ברו"ח קדים עזה כל הלילה" - ברו"ח דייקא, עם ב' פעמים

החסד ומדת הרחמים, הרי הם בבחינת "קרן דרומית מזרחית", אשר שם נפגשים יחד החסד והרחמים. והנה ידוע כי כוחות הטומאה והקליפות כל חשקם ורצונם הוא לגזול את שפע הפרנסה מישראל, הנה כי כן זהו ענין יניקתם מבחינת קד"ם - ק'רן ד'רומית מ'זרחית, ברצונם לגזול את השפע שבא ממדת החסד ומדת הרחמים.

בדרך זו הוא מבאר באופן נפלא דברי האריז"ל, כי שם הפרנסה יוצא מב' פעמים רו"ח בגימטריא חת"ך. ולפי האמור הרמז בזה, כי מקור הפרנסה הוא משתי רוחות - רוח דרומית מדת החסד ורוח מזרחית מדת הרחמים, ומשתי רוחות אלו נמשך ב' פעמים רו"ח בגימטריא חת"ך שם הפרנסה עכדה"ק. [ראה בפרשת וישלח (מאמר יז) שהארכנו לבאר דברי ה"מגלה עמוקות", שהכוונה בזה על הקוץ של האות ד' של אח"ד שהוא בקרן דרומית מזרחית].

[1]

ביאור ב' פעמים רו"ח
שיוצא מהם שם חת"ך

אולם עדיין נשאר לבאר ענין ב' פעמים רו"ח שממנו יוצא שם הפרנסה חת"ך, הגם שדברי האריז"ל מכוונים כלפי מעלה בדברים העומדים ברומו של עולם שאין לנו השגה בהם, אך מן הראוי לבאר דברים אלו גם לפי השגתנו בתורת הנגלה. ונראה לבאר הענין בזה על פי מה שפסקו ה"טור" וה"שלחן ערוך" (או"ח סימן קסז ס"ד): "יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה, שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצוות התלויות בפת".

וכתב על זה הב"ח: "ונראה דטעמו על שם הפסוק (תהלים קמה-טז) פותח

הפרנסה חת"ך, הגם שדברי האריז"ל מכוונים כלפי מעלה בדברים העומדים ברומו של עולם, אך מן הראוי לבאר דברים אלו גם לפי השגתנו בתורת הנגלה. אמרתי להעלות על שלחן מלכים תחילה, מה שמצאתי בענין זה מרגניתא טבא פנינה יקרה בספר "רב טוב" להגה"ק בעל "ייטב לב" (פרשת ויצא ד"ה וישא יעקב), בשם חתנו מגדולי בעלי הרמז המקובל האלקי רבי משה מראזוודוב זי"ע, והנה הם תוכן דבריו הקדושים.

כתב ה"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן מז), כי בקרן דרומית מזרחית יש קליפה אשר משם יניקת הרשעים, כעשו הרשע, לבן הארמי, בלעם הרשע והמן הרשע, ורמוז ענין זה במה שכתוב כשהלך יעקב ללבן הארמי (בראשית כט-א): "וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם" - קד"ם נוטריקון ק'רן ד'רומית מ'זרחית שמשם יניקת לבן הארמי. וזהו שאמר בלעם הרשע (במדבר כג ז): "מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם". רמז שיניקתו מהררי קד"ם - ק'רן ד'רומית מ'זרחית עכדה"ק.

והוסיף רבי משה מראזוודוב זי"ע לבאר בדרך נשגב ענין הקליפות שעמידתם בקרן דרומית מזרחית, כי מקור הפרנסה הוא ממדת החסד ומדת הרחמים, כמו שאנו אומרים בברכת המזון (ברכה ראשונה): "הזן את העולם כולו בטובו בחן ובחסד וברחמים". ומבואר בכתבי האריז"ל (שער הכוונות כוונת הלולב), כי צד דרום הוא מדת החסד וצד מזרח הוא מדת תפארת שהיא מדת הרחמים.

נמצא לפי זה כי מאחר שמקור הפרנסה הוא מהשילוב הנפלא של מדת

ברוך אלקינו כי הדין נותן לכלכל בריותיו, אבל בברכת התורה תקנו ברכו הוי"ה, כי התורה לא ניתנה אלא בחסדו ורחמנותו על ישראל, ולא עשה כן לכל גוי עד כאן דבריו. ולכאורה קשה הלא כתיב נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, וכן תיקנו בברכת המזון, הזן את העולם כולו בחן ובחסד וברחמים וגו'.

אבל הדבר פשוט ומובן, כי ודאי שורת הדין לכלכל את בריותיו העושים רצונו, אבל כבר אמרו חז"ל (קידושין פב.) ראית מימך וכו' [חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער], אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי, ובכל זאת הקב"ה זן ומפרנס אותם בחסדו וברחמיו. וזהו שאמר נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, וכן הזן את העולם כולו דייקא אפילו לעוברי רצונו, זן בחן ובחסד וברחמים."

[ז]

"פותח את ידיך"

שתי ידיים חסד ודין

בדרך זו במסילה נעלה לבאר פירוש הפסוק: "פותח את ידיך [שתי ידיים] ומשביע לכל חי רצון", על פי הידוע כי יד ימין היא חסד ויד שמאל היא גבורה, ומקור הדבר בזוהר הקדוש ברעיא מהימנא (פרשת פנחס רמז): "יד הגדולה בימינא, יד החזקה בשמאלא". וזהו הענין שהקב"ה פותח את שתי ידיו כדי לפרנס לכל חי, כי אם הם ראויים הוא מפרנסם ביד שמאל מצד שורת הדין,

את ידיך ומשביע לכל חי רצון". ומבאר שם על פי דרכו בקודש שצריך להניח את שתי ידיו על הפת בשעת הברכה, כדי להודות לה' שהוא פותח את שתי ידיו לפרנס את בריותיו. [ראה ב"מנחת שי" (שם) כי הגם שעל פי המסורת הכתיב הוא "ידיך" חסר י', אבל מאחר שמנוקד בסגול "יִדְךָ" ולא בשוא "יִדְךָ" הכוונה בזה שתי ידיים]. ובדרכו נלך לבאר הענין שהקב"ה פותח את שתי ידיו כדי להשביע לכל חי רצון.

נקדים מה שביאר ה"תוספות יום טוב" (ברכות פ"ז מ"ג) הטעם שאנו מזכירים בברכת הזימון שם אלקי"ם שהוא דין: "נברך אלקינו שאכלנו משלו", ואילו בברכת התורה מזכירים את השם הוי"ה שהוא רחמים: "ברכו את ה' המבורך". כי מה שזן הקב"ה לכל הנבראים הוא משורת הדין משם אלקי"ם, כי מאחר שברא אותם ראוי שיזון ויפרנסם, אך התורה שהיא חכמתו של הקב"ה נתן הקב"ה לישראל רק בתורת חסד, לכן מזכירים שם הוי"ה שהוא שם הרחמים.

אמנם ב"מלאכת שלמה" (שם) תמה על ה"תוספות יום טוב", שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב (תהלים קלו-כה): "נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו". והביא שם עוד קושיא בשם חכם אחד ממה שכתוב (דברים ח-י): "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך", הרי שהזכיר ב' שמות ה' אלקים על המזון. ומצינו ישוב נפלא על כך ב"ייטב פנים" (תוכחת מוסר ל"ג מדות אות מה דף קסא טור ב ד"ה ונקדים):

"על פי דברי תוספות יום טוב פ"ו ברכות מ"ג, דבברכת המזון תקנו

בריותיו, ומשתי רוחות הללו ימין ושמאל יוצא שם חת"ך.

מעשה יאירו עינינו להבין מה ששלח יוסף לבקש מיעקב שימשיך פרנסה משם חת"ך, על פי הידוע כי ג' אבות הקדושים הם בבחינת ג' מדות חסד גבורה תפארת, אברהם אבינו עבד את ה' במדת החסד צד ימין, יצחק אבינו עבד את ה' במדת גבורה צד שמאל, ואילו יעקב אבינו מוכחר שבאבות מדתו תפארת הכלולה מחסד ודין. וזהו שכתב ב"אהבת שלום" (פרשת אמור בהוספות) וב"אמרי נועם" (פרשת תולדות אות לג), כי מטעם זה נקרא יעקב בתואר 'איש' כמו שכתוב (בראשית כה-כז): "ויעקב איש תם", כי אי"ש נוטריקון אימצע ימין שימאל כי הוא כולל כל הקצוות.

נמצא לפי זה כי יעקב אבינו בהיותו כולל את שתי הידים ימין ושמאל חסד ודין, לכן ראוי הוא להמשיך פרנסה משם חת"ך הנעשה מב' פעמים רוח, מרוח דרומית ומרוח צפונית. וזהו הטעם שהתפלל על הפרנסה: "ונתן לי [לי] דייקא שמדתי תפארת הכלולה מב' ידים לחם לאכול ובגד ללבוש", אפילו אם איני ראוי לכך בשורת הדין. הנה כי כן זהו שכתוב: "ולאביו" יעקב שמדתו תפארת הכלולה מרוח דרומית ורוח צפונית חסד ודין, "שלח כזאת", שימשיך פרנסה משם חת"ך בגימטריא כזאת.

ואפילו אם אינם ראויים מפרנסם ביד ימין במדת החסד.

לכן כנגד זה תיקנו להניח את שתי ידיו על הפת בשעת הברכה, כדי לברך לה' שהוא פותח את שתי ידיו לזון את כל הנבראים. לפי זה מבואר היטב מה שהזכיר הכתוב ב' שמות ה' אלקים בפסוק: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" וגו', כדי לרמוז בכך שהקב"ה זן את בריותיו במדת הרחמים ובמדת הדין.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין ענין שם חת"ך היוצא מב' פעמים רוח, על פי המבואר בכתבי רבינו האריז"ל (שער הכוונות דרוש הלולב) כי צד דרום הוא רמז על מדת החסד, וצד צפון הוא רמז על מדת הדין. והטעם לכך כי כשאדם עומד ומתפלל לצד מזרח, יד ימינו היא בצד דרום ויד שמאלו היא בצד צפון. וזהו ענין שתי רוחות שיוצא מהן שם חת"ך, כי הוא רמז על מה שהקב"ה מפרנס משתי הרוחות, רוח דרומית חסד ורוח צפונית דין.

יומתק להבין בזה הטעם ששם חת"ך יוצא מסופי תיבות הפסוק: "פותח אית ידך", שהרי בפסוק זה מבואר שהקב"ה פותח את שתי ידיו, יד ימין חסד ויד שמאל דין לפרנס את

